

Η φαουστική συμφωνία στον Μέγα Βασίλειο

Η εορτή των τριών Ιεραρχών καθιερώθηκε τον 11ο αιώνα επί Ισαακίου Κομνηνού, στο πλαίσιο μιας εποχής αναγέννησης των γραμμάτων και των τεχνών στο Βυζάντιο, της εποχής των Κομνηνών. Δεν είναι τυχαίο λοιπόν το ότι στην αναγέννηση του Γένους μετά την Τουρκοκρατία το 1842 η εορτή ανεβίωσε στο Εθνικό και Καποδιστριακό (τότε Οθώνειο) Πανεπιστήμιο Αθηνών, το οποίο έκτοτε την σηματοφορεί σταθερά και ενίοτε σε πείσμα των καιρών.

Η παρούσα ομιλία -όπως σχεδόν και κάθε άλλη γι' Αυτούς- θα είναι αναπόφευκτα συνεκδοχική: Θα προβάλει το μέρος αντί του όλου. Από τον Συναξαριστή εισηγμένο, το παράδειγμα εργασίας της αφορά την εκ μέρους του Μ. Βασιλείου δικαιοηθική αντιμετώπιση της φαουστικής συμφωνίας ενός ανθρώπου με τον διάβολο. Εκ πρώτης όψεως προκαλεί εντύπωση ότι η αφήγηση αναφέρεται σε χρόνο πολύ προγενέστερο από εκείνον του ιστορικού προσώπου που απασχόλησε τον Goethe, του Dr Georgius Sabellius Faustus ... Όπως και να έχει το πράγμα, και οι δυο αφηγήσεις πραγματεύονται ένα κεντρικό πρόβλημα, το δράμα του *pacta sunt servanda*, σαν ένα από τα βασικά δικαιοηθικά διακυβεύματα της μετάβασης από τον μεσαίωνα στα νεότερα χρόνια ... Σε αντίθεση προς την Δύση, η αντίληψη της Ορθόδοξης Ανατολής προκρίνει μεν την συνέπεια («*το ναι ναι και το ου ου*»), αλλά και την μετάνοια, ως "*διάρρηξη των σταγγαλιών βιαίων συναλλαγμάτων*", ως υπαναχώρηση από το κάθε σύμφωνο με τον διάβολο, αλλά και ως επίκληση της ακυρότητάς του, επίκληση κοινωνικώς επιβεβλημένη ως «αγών για το δίκαιο» (κατά τον R. Jhering).

Για να ανταποκριθεί σ' αυτό το άθλημα, ο ανατολικός Φάουστ προσφεύγει στον κατάλληλο γιατρό, τον Μ. Βασίλειο. Είναι πραγματικά τόσο συγκινητικό - ελευθερωτικό θα έλεγε κανείς- πως αυτός ο σκληρός μαχητής του χριστού δεν αποδίδει καμία σημασία σε αυτήν καθ' εαυτήν την υπόσχεση του δυστυχημένου αυτού ανθρώπου προς τον διάβολο, ακριβέστερα: στην δήθεν δεσμευτικότητά της, αλλά στην ψυχική αδυναμία του να επικαλεσθεί το ανίσχυρο. Πραγματικά, στην δική της αφήγηση η μεταφυσική ανατολή μοιάζει πολύ πραγματιστικότερη από την μεσαιωνική δύση, καθώς αντικρύζει τον δαιμονισμένο σαν ένα ψυχικά άρρωστο άνθρωπο. Στην κατεύθυνση αυτή φαίνεται να κινούνται τόσο η ψυχολογία του βάθους ..., όσο και η σύγχρονη ψυχολογία του προσωπείου. Ο Βασίλειος αναλαμβάνει λοιπόν να θεραπεύσει τον πάσχοντα ... με μια ατομική Σαρακοστή ..., αλλά και κοινωνική επανένταξη και «θεραπεία γάμου».

Συγκεφαλαιώνοντας θα μπορούσε κανείς να επισημάνει ότι και οι δύο, και ο Goethe και ο Μέγας Βασίλειος αγάπησαν αρχικά την Νομική σοφία. Μολαταύτα ο μεν Goethe εξακολουθούσε να παλεύει μαζί της, ενώ ο Βασίλειος την άφησε γρήγορα τελείως πίσω του ... Μολαταύτα, είτε απηχεί τον δυτικό ρασιοναλιστικό ντετερμινισμό, είτε όχι, η λύτρωση του δυτικού Φάουστ δεν είναι

πειστική. Γι' αυτό μάλιστα το 2^ο -μάλλον φαντασμαγορικό- μέρος του έργου επικρίνεται συχνά ότι εξελίσσεται σε παρωδία... Αντίθετα στην ορθόδοξη αφήγηση η φαουστική συμφωνία αντικρύζεται όχι επιστημολογικά, αλλά ως το πρόβλημα μιας αγάπης που πήρε λάθος δρόμο ... Η αυστηρότητα του Μ. Βασιλείου μοιάζει ήταν πολύ πιο ρεαλιστική από τη φαούστεια μοιρολατρική συμβίωση-συμβύθιση με την ενοχή: Ο Βασίλειος έμαθε τον ήρωα να αντιμετωπίζει με τιμιότητα (έστω και μονάχος του) τη ζωή του με τα προβλήματά της, ακόμη και τις ίδιες τις ατιμίες του, αλλά ως ελεύθερος άνθρωπος. Έτσι η σωτηρία του είναι η θεία ανταπόκριση στην ίδια την ελευθερία του και τον αγώνα του ενάντια στον διάβολο.

Συμπερασματικά οι τρεις Ιεράρχες σπούδασαν νομικά και ήταν σίγουρα αυστηροί, αλλά αρνήθηκαν την επιφανειακότητα. Έτσι στην απολυτότητα και (γιατί όχι και στην αιρετικότητα;) μιας σχολαστικής ανάλυσης αντιπαραθέτουν τον ανθρωπισμό μιας κοινωνικώς προσανατολισμένης σεισάχθειας. Με τον τρόπο αυτό αποδεικνύονται (και) οι καταλληλότεροι ιατροί (της παθολογίας) του *pacta sunt servanda*.